

I. HAYATI

Asıl adı el-Hasan,¹ Hasan b. Muhammed b. Muhammed b. Hasan b. 'Umer b. Abdurrahman es-Safûrî ed-Dimeşkî'dir.² Ebu'd-Diyâ', Bedruddîn eş-Şâfîî olarak da anılan şair, babasının Nâblus'ta tâbi köylerden biri olan Bûrîn'li olması³ sebebiyle el-Bûrînî* nisbesi ile meşhur olmuştur.

el-Bûrînî, 963/1555 yılında⁵ Filistin'in kuzeyinde bulunan Saffûriyye'de doğdu.⁶ Babası Muhammed b. Muhammed el-Bûrînî'dir.⁷ Önceleri müneccid (döşemeci) ve attar olarak geçimini temin eden, daha sonra bu işi bırakarak kendisini ilme ve çocuklarını yetiştirmeye veren⁸ babasının âlim bir kimse olmayıp halktan sıradan bir kişi olduğu⁹ zikredilmektedir. Annesi hakkında ise fazla bilgi

HASAN EL-BÛRÎNÎ'NİN ŞİİRLERİNDE MERSİYE

Mehmet Mesut ERGİN

Dr., D. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi
Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Araştırma Görevlisi

¹ Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman b. el-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, Thk: Seyyid Kesrevî Hasan, I. bs., Beyrut, 1990, I, 318; C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, E. J. Brill, Leiden, 1943, II, 374; C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, E. J. Brill, Leiden, 1938, II, 401; el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâ'iz-Zemân*, Thk: Salâhuddîn el-Müneccid, Dimeşk, 1959, (muhakkikin önsözü) I, 8; Corcî Zeydân, *Târîhu Âdâbi'l-Lügati'l-'Arabiyye*, Beyrut, 1983, III, 308; Hayruddîn Ez-Zirikî, *el-A'lâm*, 9. bs., Beyrut, 1990, II, 219; Ömer Ferrûh, *Me'âlimü'l-Edebi'l-'Arabî fî'l-'Asri'l-Hadîs*, I. bs., Beyrut, 1985, II, 310; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, I. bs., Beyrut, 1993, I, 589; Salâhuddîn el-Müneccid, *el-Mü'errihûn ed-Dimeşkiyyûn fî'l-'Ahdî'l-'Usmânî ve Âsâruhumû'l-Mahtûta*, I. bs., Beyrut, 1964, s. 51.

² el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fî A'yâni'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer*, 3. bs., Beyrut, 1988, II, 51; Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer ve Katfü's-Semer*, Thk. : Mahmûd eş-Şeyh, Dimeşk, 1981, I, 355; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Beyrut, 1982, I, 291; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *İddâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli 'ald Keşfi'z-Zunûn*, Beyrut, 1982, I, 139.

³ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 120; Ömer Ferrûh, *age*, II, 310.

⁴ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51; el-Hafacî, *Reyhânetü'l-Elibba' ve Zehretü'l-Hayâtî'd-Dünyâ*, Thk: Muhammed Abdülfettâh el-Hulu, I. bs., Mısır, 1967, I, 42; el-Hafacî, *Hebâyâ'iz-Zevâyâ fî'mâ fî'r-Ricâli mine'l-Bekâyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, No: 2569, v. 25; Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 355; el-Bûrînî, *age*, (muhakkikin önsözü) I, 8; Ömer Ferrûh, *age*, II, 310; Salâhuddîn el-Müneccid, *age*, s. 51.

⁵ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 5. el-Bûrînî, doğum yılı ve tarihiyle ilgili bilgiyi eserinde bizzat kendisi verdiği için diğer kaynakları zikretmeye gerek görmedik.

⁶ *ae*, I, 120.

⁷ Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî, *el-Hasan el-Bûrînî Edîben ve Mü'errihen ma'a Tahkîki Dîvânihî*, (Risâletü Doktora), Câmî'atü'l-Kiddîs Yûsuf, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye, Ma'hedü'l-Âdâbi'ş-Şarkiyye, Beyrut, 1998, I, 33 (Bu eser bundan sonra el-Bûrînî, *Dîvânü'l-Bûrînî* olarak zikredilecektir).

⁸ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 356; el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51.

⁹ Necmüddîn el-Gazzî, *age*, I, 359; el-Muhibbî, *age*, II, 55.

bulunmamakla beraber el-Bûrînî, detaya girmeden onun Safûriyye'li bir aileden geldiğini kaydetmektedir.¹⁰

el-Bûrînî, babasının büyük desteğini arkasına alarak küçük yaşlardan itibaren okumaya başlamış, çağının önemli hocalarından hem dinî, hem de pozitif ilimleri tahsil ederek geniş bir kültüre sahip olmuştur. Bunda bilimin merkezi konumunda bulunan Dimeşk'e göçüp yerleşmelerinin de büyük katkısı olduğunu söylemek mümkündür. el-Bûrînî, doğduğu yer olan köyü Safûriyye'de başlayan ilmî serüvenini Kudüs ve Dimeşk'te devam ettirerek yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden ilim tahsil etme imkânı bulmuştur.

el-Bûrînî, temyiz yaşına ulaştığında babası, onu Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenmesi için köyde İbn Abdülhâdî ailesinin tesis ettiği zaviyeye¹¹ götürdü. Zaviyede hocalık yapan Şeyh Nebhan'ın yanında Kur'ân-ı Kerîm'i öğrendi. el-Bûrînî, bu durumu bize şöyle nakletmektedir: "*Babam temyiz yaşına ulaştığımda mezkur köydeki zaviyelerine götürdü. Şeyh Nebhan'ın yanında Kur'ân-ı Kerîm'i başından sonuna kadar okudum.*"¹²

Çocukluğunu köyü Saffûriyye'de geçiren el-Bûrînî, 973/1565 yılında babasıyla birlikte Dimeşk'e gelerek burada ikamet etmeye başladı.¹³ Burada Mencik Camii'nde,¹⁴ Şeyh Kuzayha'dan¹⁵ Kur'ân ve daha başka dersler aldı.¹⁶ Daha sonra Sâlihiyye'deki 'Umeriyye Medresesi'nde¹⁷ Muhammed et-Tennûrî¹⁸ ve İbrahim b. el-Ahdab el-Halebî'den¹⁹ nahiv, matematik,²⁰ Ebû Bekr ez-Zebbâh ed-

¹⁰ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 120.

¹¹ İbn Abdülhâdî Zaviyesi: Saffûriyye'nin köklü ailelerinden olan İbn Abdülhâdî ailesinin Saffûriyye'de ve civarında bulunan köylerde yaşayan halka, eğitim hizmeti vermek üzere kurmuş olduğu bir okul konumundadır. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 120.

¹² el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 120.

¹³ el-Bûrînî, *Age*, I, 304.

¹⁴ Mencik Camii: Memlûkler döneminde Emir Nâsirüddîn Muhammed b. İbrahim b. Seyfuddîn Mencik el-Kebîr tarafından yaklaşık olarak 810/1407 yılında Dimeşk'te yaptırılan, varlığını günümüze kadar devam ettiren bir camidir. Bkz. Kuteybe eş-Şihâbî, *Mu'cemü Dimeşk et-Târîhî*, Dimeşk, 1999, I, 135; Muhammed Kürd Ali, *Hitatu's-Şâm*, 3. bs., Dimeşk, 1983, VI, 63.

¹⁵ Kim olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunamadı.

¹⁶ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 356.

¹⁷ 'Umeriyye Medresesi: Atabekler döneminde Ebû 'Umar Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme tarafından 555/1160 yılında Dimeşk'in Sâlihiyye mahallesinde tesis edilen Hanbelîlerin medresesidir. Medresenin binası günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Bkz. Muhammed Mutî el-Hâfîz, *el-Medresetü'l-'Umeriyye bi Dimeşk Fedâilü Müessisihâ Ebî 'Umer Muhammed b. Ahmed el-Makdisî es-Sâlihî*, I. bs., Dimeşk, 2000, s. 205-225; Muhammed b. Tûlûn, *el-Kald'idü'l-Cevheriyye fî Târîhi's-Sâlihiyye*, Thk: Muhammed Ahmed Duhmân, 2. bs., Dimeşk, 1980, I, 248.

¹⁸ Muhammed Şemsüddîn et-Tennûrî el-Mîdânî (ö: 1007/1598): Dimeşk'li olup 'Umeriyye Medresesi'nde uzun yıllar matematik dersleri verdi. Aynı zamanda el-Bûrînî'nin de hocalarından olup Dimeşk'te öldü. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâ'iz-Zemân*, Arif Hikmet Efendi Kütüphanesi, No: 188, v. 223; Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 187; el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, III, 314.

¹⁹ İbrahim b. el-Ahdab el-Halebî (ö: 1010/1601): Aslen Dimeşk'li olup Dimeşk'e yerleşen özellikle matematik ve feraiz ilminde ün kazanan âlimlerden birisidir. el-Bûrînî'nin yetişmesinde de katkısı bulunan ve daha birçok öğrenci yetiştirmiş olan el-Halebî, Dimeşk'te ölmüş ve Kasyûn Dağı'na defnedilmiştir. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 304; el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, I, 36.

Dimeşkî'den²¹ de İmam Nevevî'nin *el-Ezkâr*'ını okudu.²² Babası, oğlunu sürekli olarak Kur'ân okumaya, ilim tahsil etmeye teşvik etmekteydi. Bu yüzden onu ders alması için Emevî Camii'nde imamlık yapan Ahmed et-Tîbî el-Kebîr'in²³ yanına götürdü. el-Bûrînî, bu karşılaşmayı ve ondan ders almaya başlamasını şöyle nakleder:²⁴

"Ben çocukken onun (Allah rahmet eylesin) yanında okudum. Bana şefkatle bakarak babama dedi ki: 'Bu çocuğa dikkat et, kuşkusuz o ileride ilim ehlin-den olacak.' Babam elini öptü. Sonra babama memleketini sordu. Babam: 'Ben Nâblus şehrine mücavir Bûrîn köyündenim' diye cevap verdi. Mezkûr hoca babama: 'Öyleyse sen de bizim memlekettensin' dedi. Babam da ona dedi ki: 'Siz hangi köydensiniz?' 'Biz Fendekûmiyye'deniz' (Nâblus ile Kudüs arasında bulunan bir köy) dedi. Böylece tanıştılar. Benim yanında okumam konusunda emir buyurdular ve ben Kur'ân'ı başından Nisâ' sûresinin sonuna kadar tecvitli olarak okumaya başladım. Ayrıca buna ek olarak yolcu namazı bölümüne kadar "el-Minhâc"ı da okumaya başladım."

el-Bûrînî, 977/1569 yılında babasıyla birlikte Kudüs'e gitti. Kudüs'te kaldığı süre içerisinde Şeyhülislâm Muhammed b. Ebi'l-Lutf'tan ilim tahsil etti. Orada üç sene kaldıktan sonra ailesiyle birlikte 980/1572 yılında tekrar Dimeşk'e döndü.

el-Bûrînî, Ahmed et-Tîbî el-Kebîr'in yanı sıra oğlu Ahmed et-Tîbî es-Sağîr,²⁵ Ahmed el-İsâvî,²⁶ eş-Şihâb Ahmed,²⁷ Ebu'l-Fidâ' İsmail en-Nâblûsî,²⁸ el-

→

²⁰ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, v. 223; el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 304.

²¹ Ebû Bekr ez-Zebbâh ed-Dimeşkî (ö: 1051/1641): Dimeşk'in yetiştirdiği âlimlerden olup uzun bir süre 'Umeriyye Medresesi'nde imamlık yapmış ve aralarında el-Bûrînî'nin de bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 279.

²² el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 279.

²³ Şihâbüddîn Ahmed et-Tîbî eş-Şâfiî el-Kebîr (ö: 981/1573): Aslen Kudüs'lü olup Dimeşk'e gelip yerleşen âlimlerden birisidir. Birçok esere imza atıp uzun süre Emevî Camii'nde imamlık ve 'Âdilîyye Medresesi'nde müderrislik görevlerinde bulunan et-Tîbî, Dimeşk'te vefat etmiştir. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 9; Necmeddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâire bi Ayâni'l-Mie el-Âşire*, Thk: Cebrâîl Süleyman Cebbûr, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, 2. bs., Beyrut, 1979, III, 114; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri men Zehab*, Thk: Abdülkadir el-Arnaût - Muhammed el-Arnaût, I. bs., Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1993, X, 576; Hayruddîn Ez-Zirikî, *age*, I, 91.

²⁴ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 10-11.

²⁵ Ahmed et-Tîbî es-Sağîr (ö: 994/1585): Ahmed et-Tîbî eş-Şâfiî el-Kebîr'in oğlu olup babasından sonra Emevî Camii'nde imamlık görevini üstlenmiştir. es-Sağîr, özellikle fikh, hadis, tefsir, şiir, matematik gibi birçok alanda temayüz eden âlimlerden birisidir. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 16.

²⁶ Ahmed b. Yûnus b. Ahmed b. Ebî Bekr el-İsâvî (941/1534-1025/1616): Dimeşk'li fakih, muhaddis ve ediplerinden olup el-Bûrînî'nin yetişmesinde büyük katkısı olmuştur. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 43. Necmeddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 308; el-Muhibbî, *Hulûsatü'l-Eser*, I, 369.

²⁷ Ahmed Şihâbüddîn el-Gazzî (ö: 983/1575): Şeyhülislâm el-Bedru'l-Gazzî'nin oğlu olup fikh, tefsir, hadis, nahiv, şiir ve daha birçok alanda yıldızı parlayan Dimeşk'in yetiştirdiği ünlü âlim ve müderrislerden biridir. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, I, 27.

²⁸ İsmail b. Ahmed b. İbrahim en-Nâblûsî (937/1530-993/1585): Abdülganî en-Nâblûsî'nin babasının dedesidir. Dimeşk'in önde gelen âlimlerinden olan en-Nâblûsî, Dimeşk'te vefat etmiş ve Bâbü's-Sağîr'e defnedilmiştir. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-Ayân*, II, 61; Abdülganî en-Nâblûsî, *el-Hakikatü ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şâm ve Mısre ve'l-Hicâz*, Thk: Riyâd Abdülhamîd Murâd, I. bs., Dimeşk,

→

‘İmâd Efendî,²⁹ Muhammed b. el-Behensî,³⁰ ve Muhammed Dâvûdî’den³¹ tefsir, hadis, fıkıh, sarf-nahiv, feraiz, matematik gibi alanlarda dersler alarak eğitimi tamamladı.³²

Yabancı dillere de meraklı olan el-Bûrînî, el-Huseyn el-Hâfız et-Tebrîzî³³ ile 988/1580 yılında sağlam bir dostluk oluşmasıyla, önceden temelini oluşturduğu Farsçasını kendisinden öğrendiğini şöyle anlatıyor:

“O, Dimeşk’teki ikameti sırasında telif ve tahsilinin kemaline çalışıyordu. Benim dostum, arkadaşım ve yoldaşımdı. Sayılamayacak derecede olgunluk meziyetleri vardı. Kendisini ziyaret etmiş ve odasında üç gün kalarak ilmî mütalaalarda bulunmuştuk. Kendisiyle tanışmadan önce biraz Farsça bilgim vardı ancak ondan aldığım derslerle Farsça’yı tam olarak öğrendim.”³⁴

el-Bûrînî, hayatının sonlarına doğru Farsça’nın yanı sıra Türkçe’yi³⁵ de öğrendi. Şairimizin hayatının son evresine doğru Türkçe’yi öğrenmesini de, ilme olan tutkusunu, tıpkı bir paranın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmayan iki sevgili olarak açıklayabiliriz.

el-Bûrînî, eğitimi tamamladıktan sonra 988/1580 yılından itibaren Emevî Camii’nde fıkıh dersleri vermeye başladı. Bu konuda şöyle diyor:

→

1998, I, 58; İbnü’l-‘İmâd, *age*, X, 630; Necmeddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü’s-Sâire*, III, 130 Ömer Rıza Kehhâle, *age*, I, 357.

²⁹ ‘İmâdüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hanefî (937/1530-986/1578): Dimeşk’te doğup büyüyen âlimlerden olup başta Emevî Camii olmak üzere er-Reyhâniyye, el-Cevheriyye ve daha birçok medresede tedriste bulunmuştur. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü’l-A‘yân*, II, 302; İbnü’l-‘İmâd, *age*, X, 603.

³⁰ Muhammed b. Receb el-Behensî ed-Dimeşkî (927/1520-986/1578): Özellikle Emevî Camii Hatibi olarak ünlenen ve daha birçok yerde de müderrislik vazifelerinde bulunan Dimeşk’li fakih ve muhaddislerden olup, Dimeşk’te Hanefî mensuplarının müftüsüdür. Birçok eser de yazan el-Behensî, öldükten sonra Bâbü’s-Sağîr’e defnedilmiştir. Bkz. İbnü’l-‘İmâd, *age*, X, 602; Muhammed Halîl el-Murâdî, *‘Arfû’l-Beşâm Fî Men Veliye Fetvâ Dimeşk eş-Şâm*, THK: Muhammed Mutî el-Hâfız-Riyâd Abdülhamîd Murâd, 2. bs., Dimeşk, 1988, s. 35; Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman b. el-Gazzî, *age*, I, 31 I; Muhammed Edîb Al Takıyyüddîn el-Hisnî, *Müntehabâtü’t-Tevârîh li Dimeşk*, I. bs., Dimeşk, 2002, II, 590.

³¹ Muhammed b. Dâvud el-Kudsî ed-Dimeşkî (942/1535-1006/1597): Aslen Kudüs’lü olup Dimeşk’e yerleşen fakih ve muhaddislerdendir. Dimeşk’te Şâfiî iftâ makamını da üstlenen el-Kudsî, burada bulunan birçok okulda müderrislik yapmıştır. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü’l-A‘yân*, v. 208, el-Muhıbbî, *Hulâsatü’l-Eser*, IV, 145.

³² el-Bûrînî, *Terâcimü’l-A‘yân*, I, 17, 43-44, II, 304, 62; Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü’s-Semer*, I, 356-357; el-Muhıbbî, *Hulâsatü’l-Eser*, II, 51-52.

³³ el-Huseyn el-Hâfız et-Tebrîzî (ö: 997/1588): 988/1580 yılında Tebriz’den gelerek Dimeşk’e yerleşmiştir. İbn el-Kerbelâî olarak da anılan et-Tebrîzî, dostu el-Bûrînî’nin ilim meclislerinde bulunarak onun ilminden istifade etmiştir. Bunun yanı sıra et-Tebrîzî, el-Bûrînî’ye şiir yazacak derecede Farsçasını geliştirip iletmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bkz. *Terâcimü’l-A‘yân*, II, 165.

³⁴ el-Bûrînî, *Terâcimü’l-A‘yân*, II, 166.

³⁵ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü’s-Semer*, I, 357; Muhıbbî, *Hulâsatü’l-Eser*, II, 52; el-Bûrînî, *Terâcimü’l-A‘yân* (muhakkikin önsözü) I, 17.

"Abdurrahman el-Ferfûrî³⁶ günün birinde Emevî Camii'ne geldi. Ben bu sırada caminin kuzey duvarında bulunan el-Kâmiliyye penceresinin yanında Şâfiî mezhebinin fikhını anlatıyordum. Bir müddet anlattığım dersi dinledi. Evine döndüğünde oğullarına hitaben: Ben bugün Emevî Camii'nde Şâfiî fikhını anlatan bir adam gördüm dedi."³⁷ Muhtelif tarihlerde en-Nâsiriyyetü'l-Cüvânîyye,³⁸ eş-Şâmiyyetü'l-Berrâniyye,³⁹ el-Âdiliyyetü's-Suğrâ,⁴⁰ el-Kellâse⁴¹ ve el-Fârisiyye⁴² gibi medreselerde de müderrislik vazifesinde bulunan el-Bûrînî, Sultan Süleyman Camii'nde de vaazlar veriyordu.⁴³

el-Bûrînî, 992/1584 yılında, hocası Ahmed el-Îsâvî'nin baldızı olan Mahmûd es-Sanâdikî'nin kızıyla evlendi.⁴⁴

³⁶ Abdurrahman b. Muhammed el-Ferfûrî (ö: 991/1583): Dimeşk'te ilk yapıldığında Süleymaniyye Camii hatipliğini üstlendi. Anadolu'ya gitti. Bir müddet Hûran'da kadılık vazifesinde de bulunan el-Ferfûrî, özellikle fıkıh ve nahiv gibi ilimlerde belirgin bir üne sahipti. Bkz. el-Bûrînî, Bkz. *Terâcimü'l-A'yân*, II, 311; Necmeddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâire*, III, 164; Muhammed Edîb et-Takiyyüddîn el-Hisnî, *age*, II, 591.

³⁷ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, II, 312.

³⁸ en-Nâsiriyyetü'l-Cüvânîyye Medresesi: Dimeşk'te Emevî Camii'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Eyyübîler döneminde 654/1256 yılında Eyyübîlerin son sultanı Nâsır Salâhuddîn tarafından inşa edildiği için bu adla anılmıştır. Döneminin önemli eğitim kurumlarından biri olan bu medresenin bugün sadece kuzey duvar ayakta kalabilmiştir. Bkz. Abdülkadir en-Nu'aymî, *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, Thk: Salâhuddîn el-Müneccid, Beyrut, 1981, I, 459-467; Ekrem Hasan el-'Ulebî, *Hitatu Dimeşk*, I. bs., Dimeşk, 1989, s. 165-166; Abdülkadir Bedrân, *Münâdemetü'l-Atlâli ve Mûsâmeretü'l-Hayâl*, Beyrut, 1986, s. 149; Kuteybe eş-Şihâbî, *age*, II, 212.

³⁹ eş-Şâmiyyetü'l-Berrâniyye Medresesi: Aynı zamanda eş-Şâmiyyetü'l-Kübrâ ve el-Husâmiyye olarak da adlandırılan bu medrese Eyyübî sultanlarından Necmüddîn Eyyüb'un kızı el-Hâtûn Sitü's-Şâm tarafından 582/1186 senesinde yaptırılmıştır. Dimeşk'in Sûk Saruca mahallesinde bulunan medrese günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Bkz. Abdülkadir en-Nu'aymî, *age*, I, 277-300; Muhammed b. Kennân es-Sâlihî, *el-Mürücü's-Sündüsiyyetü'l-Fesihetü Fî Tahfisi Târîhi's-Sâlihîyye*; Thk: Muhammed Ahmed Duhmân, Dimeşk, 1948, s. 41; Salâhuddîn el-Müneccid, *Hitatu Dimeşk*, Dimeşk, 1948, s. 73; Abdülkadir Bedrân, *age*, s. 104; Ekrem Hasan el-'Ulebî, *age*, s. 124-126; Kuteybe eş-Şihâbî, *age*, II, 187.

⁴⁰ el-Âdiliyyetü's-Suğrâ Medresesi: Dimeşk'te bulunan bu medrese, Eyyübîler döneminde sultan Esedüddîn Şirkuh'un kızı Baba Hatun tarafından 656/1258 yılında yaptırılmıştır. Dimeşk'in el-'Asrûniyye mahallesinde bulunan ve Dâru İbn Musek olarak da adlandırılan medrese varlığını hâlâ korumaktadır. Bkz. Abdülkadir en-Nu'aymî, *age*, I, 368-373; Salâhuddîn el-Müneccid, *age*, s. 80; Abdülkadir Bedrân, *age*, s. 127; Ekrem Hasan el-'Ulebî, *age*, s. 124-126; Kuteybe eş-Şihâbî, *age*, II, 195.

⁴¹ el-Kellâse Medresesi: Dimeşk'te bulunan medrese Atabekler döneminde 555/1160 senesinde yaptırılmıştır. Ancak çok küçük bir bölümü günümüze kadar gelebilen medrese, Bâbü'l-Kellâse olarak bilinen Emevî Camii'nin kuzey kapısına bitişik olarak yapılmıştır. Bkz. Abdülkadir en-Nu'aymî, *age*, I, 448-451; Abdülkadir Bedrân, *age*, s. 144-146; Ekrem Hasan el-'Ulebî, *age*, s. 158-159; Kuteybe eş-Şihâbî, *age*, II, 206.

⁴² el-Fârisiyye Medresesi: Memlûklar döneminde Emir Seyfüddîn tarafından 808/1450 yılında yaptırılmıştır. Günümüze kadar varlığını muhafaza edebilen ve el-Fârisiyye Camii olarak da adlandırılan medrese, Dimeşk'in en eski çarşılarından biri olan Sûk Buzûriyye'de bulunmaktadır. Bkz. Abdülkadir en-Nu'aymî, *age*, I, 426-429; Abdülkadir Bedrân, *age*, s. 135; Ekrem Hasan el-'Ulebî, *age*, s. 150; Kuteybe eş-Şihâbî, *age*, II, 201.

⁴³ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 360-362; el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 13-14.

⁴⁴ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, I, 44.

el-Bûrînî, artık evlenmiş ve sosyal bakımdan da önemli bir konuma gelmişti. Şairimiz, emirler, hâkimler gibi devlet büyüklerinin dikkatinden kaçmamış, onların da ilgi ve alâkalarına mazhar olmuştur. Bazı insanlar birtakım problemlerinde ondan yardım talebinde bulunmuş arabuluculuğunu istemişlerdi. Ulema sınıfından bazı kimseler de bazı ilmî konular hakkında onun görüşüne müracaatta bulunmuşlar ya da ondan eserlerine bir takriz yazmasını talep etmişlerdi.⁴⁵

Dimeşk'te Şâfî mezhebine mensup halkın müftüsü olan el-Bûrînî, böyle hassas bir makamın gereklerini lâıykıyla ifâ etmekteydi. Tüm bunlar ona, şan-şöhret, makam-mevki ve maddî zenginlik sağlamıştı. Doğal olarak bu durum, bazı insanların çekemezliğine neden olmuş ve ona düşmanlık gütmelerine yol açmıştı.⁴⁶

el-Bûrînî, insanların keyif verici maddelerden uzak durmasını salık verirken⁴⁷ maalesef kendisi de bir tür uyuşturucu olarak kabul edilen Berş⁴⁸'in tiryakisi olmuş, bundan dolayı zayıflamış ve vücudu mecalsiz kalmıştı. Berş tiryakisi olan birinin ishale yakalanması durumunda ölümü kaçınılmaz olur. İşte el-Bûrînî, böyle bir ishale yakalandıktan kısa bir müddet sonra ağır bir şekilde hastalanmıştır. Bu hastalığı sırasında tanıdıklarından kendisine dua etmelerini talep etmiştir.⁴⁹

Kaynaklar ittifakla, el-Bûrînî'nin, yakalandığı bu hastalığın pençesinden kurtulamayarak 1024/1615 yılında altmış yaşındayken Dimeşk'te hayata gözlerini yumduğunu zikretmektedir.⁵⁰

Hocası Ahmed el-İsâvî tarafından kılınan cenaze namazından sonra kalabalık bir cemaat tarafından Dimeşk'teki el-Ferâdîs Kabristanı'na defnedildi.⁵¹

1.1. Edebî Kişiliği

Birçok alanda eser veren el-Bûrînî, tarihçi kişiliğinin yanı sıra edebî açıdan da Dimeşk'in yetiştirdiği önemli şairlerden birisidir. Çağdaşı olan âlimlerin tümünün ortak kanaati, onun üst düzeyde iyi bir şair olduğudur.

⁴⁵ Ae, I, 14.

⁴⁶ Ae, I, 15; el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 55.

⁴⁷ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 376-377.

⁴⁸ Berş: Sinirler üzerinde büyük etkisi olup kullanımı yeme veya çiğneme şeklinde olabilen bir karışımın adıdır. Orijini, iyileşme vakti anlamındaki Berş'a'sa (بَرْشَعْنَا) olan Berş (بَرْش) lâfzı, Süryani-ce'den Arapça'ya geçen bir kelimedir. Tabip olan Dâvûdü'l-Antâkî, *Tezkiretü Üli'l-Elbâb ve'l-Câmi'i li'l-'Acebî'l-'Ucâb* adlı eserinde; berşin, Yunanlı tabip Galinos'un beyaz biber, karabiber, afyon, banotu vs. bitkilerin bileşimiyle elde ettiği çok eskilere dayanan bir karışım olduğunu söylemektedir. Bkz. el-Hafacî, *Reyhânetü'l-Elibba'*, II, 129; Ömer Ferrûh, , *age*, I, 94-95.

⁴⁹ Necmüddîn el-Gazzî, *age*, I, 377.

⁵⁰ Necmüddîn el-Gazzî, *age*, I, 377; el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 59; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I, 291; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *İdâhu'l-Meknûn*, I, 139; C. Brockelmann, *GAL*, II, 374; *GAS*, II, 401; Corcî Zeydân, *age*, III, 308; el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, (muhakkikin önsözü) I, 16; Hayruddîn Ez-Zirikî, *age*, II, 219; Ömer Ferrûh, *age*, II, 311; Ömer Rıza Kehhâle, *age*, I, 589; Salâhuddîn el-Müneccid, *age*, s. 51.

⁵¹ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 378.

Örneğin el-Bûrî'nin hayatını geniş bir şekilde ele alan el-Gazzî,⁵² bu bağlamda şunları dile getirmektedir: "el-Bûrî'nî, Arapça ve diğer ilimlerde maharetli olup ibareleri fasih, açık anlaşılır akıcı bir dile sahip biriydi."⁵³

el-Muhibbî⁵⁴ de *Hulâsatü'l-Eser* adlı eserinde el-Bûrî'nin hayatına geniş bir şekilde yer vermiş ve onu tüm bilimlerde zamanının yegâne kişisi olarak değerlendirmiştir.⁵⁵

Çağdaş yazarlardan Ömer Ferrûh, onu tatlı dilli bir edip ve şair⁵⁶ olarak nitelermekte ve üslûbunu övmektedir. Muhammed Kürd Ali ise şairimizi orta düzeyde bir şair⁵⁷ olarak görmektedir.

Arap şiirinin neredeyse tüm konularında kasideler yazan ve aynı zamanda ansiklopedik bir kültüre de sahip olan el-Bûrî'ye, gerek muasırlarının gerekse günümüz yazarlarının şiir düzeyi bakımından olumlu yaklaşımları, yaşadığı devrin iyi şairlerinden biri olduğunu bize açık bir şekilde göstermektedir.

2. ESERLERİ

2.1. Şiir Divanı

el-Bûrî'nin, günümüze ulaşabilen farklı konulardaki şiirlerini içeren bir divanı mevcuttur. Bu divan henüz basılı olmayıp Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî adlı bir araştırmacı tarafından, 1998 yılında *el-Hasan el-Bûrî'nî Edîben ve Mü'erihi ma'a Tahkiki Dîvânîhi* ismiyle Beyrut el-Kiddîs Yûsuf Üniversitesi'nde doktora tezi olarak tahkik edilmiştir.

2.2. Terâcimü'l-A'yân min Ebnâ'z-Zemân

el-Bûrî'nin en önemli eserlerinden biridir. Müellifin yaşadığı dönemde önde gelen şahsiyetlerin hayatlarını alfabetik sırayla ele aldığı biyografik bir eser-

⁵² Necmüddîn el-Gazzî Ebu'l-Mekârim el-Âmirî ed-Dimeşkî (977/1569-1061/1650): Dimeşk'li şair ve edip. Osmanlı dönemi Arap edebiyatına ışık tutan *el-Kevâkibü's-Sâire* ve *bunun zeyli olan Lutfü's-Semer*'in müellifidir. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, IV, 189; el-Muhibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne ve Raşhatü Tilai'l-Hâne*, Thk: Muhammed Abdülfettâh el-Hulu, I. bs., Mısır, 1968, I, 540; Necmeddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâire*, I, K; Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 11.

⁵³ Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer*, I, 357.

⁵⁴ Muhammed Emîn b. Fadullah b. Muhibbuddin b. Muhammed el-Muhibbî (1061/1650-1111/1699) *Hulâsatü'l-Eser* ve *Nefhatü'r-Reyhâne* gibi Osmanlı dönemine ışık tutan eserlerin müellifi olup Dimeşk'te doğan el-Muhibbî, Dimeşk'in yetiştirdiği önemli tarihçilerinden birisi olmasının yanı sıra bir de şiir divanı olan büyük bir edip ve şair. Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Dürer fî A'yâni'l-Kami's-Sânî 'Aşer*, Thk: Ekrem Hasan el-'Ulebî, Beyrut, 2001, IV, 102; İbn Şaşu, *Terâcimü Ba'di A'yâni Dimeşk*, Mür: Nahle Kalafat, Beyrut, 1886, s. 99; Leylâ es-Sabbâğ, *min A'lâmi'l-Fikri'l-'Arabî fî'l-'Asri'l-'Osmâniyyi'l-Evvel Muhammed el-Emînü'l-Muhibbî el-Mü'erihi ve Kitâbühü Hulâsatü'l-Eser fî A'yâni'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer*, Dimeşk, 1986, s. 41.

⁵⁵ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51.

⁵⁶ Ömer Ferrûh, *age*, II, 311.

⁵⁷ Muhammed Kürd Ali, "Terâcimü'l-A'yân min Ebnâ'z-Zemân", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî*, c. 3, say. 7, Dimeşk, 1923, s. 195.

dir. Bunun yanı sıra o dönemin toplumsal yapısını ortaya koyarak Osmanlı dönemi Arap dünyasına ışık tutması bakımından da önem arz etmektedir. Eserin "Fa" harfine kadar olan kısmı, Salâhuddîn el-Müneccid tarafından iki cilt halinde tahkik edilerek 1959 yılında Dimeşk'te basılmıştır. Şu anda söz konusu eser, Ebû Vâil adlı bir araştırmacı tarafından eksik bırakılan kısmıyla beraber yeniden tahkik edilmektedir.

2.3. Şerhu Dîvân İbn el-Fârid

el-Bûrînî'nin *el-Bahru'l-Fâid fî Şerhi Dîvâni İbni'l-Fârid* diye isimlendirdiği İbn el-Fârid'in divanını şerh ettiği eseridir. Bu eser, 1888 yılında vefat eden el-Fâdil Ruşeyd b. Gâlib el-Lübnânî tarafından toplanmış ve Muhammed Abdülkerîm en-Nümeyrî tarafından tashih edilerek 2003 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

2.4. Hâşiyetün 'alâ el-Mutavval⁵⁸

Bu eser günümüze kadar ulaşamayan Belâgat ile ilgili bir eserdir.

2.5. Şerhu'l-Kâfiye l'ibni'l-Hâcib⁵⁹

Bu eser de günümüze kadar ulaşamayan eserlerden olup nahivle ilgilidir.

2.6. er-Rihletü'l-Halebiyye⁶⁰

Bu eser şairimizin 1017 yılında Haleb'e yaptığı geziyle alâkalı olarak izlenimlerine yer verdiği önemli bir telifidir. Ancak bu da bir önceki eseri gibi maalesef hâlâ kayıptır.

2.7. er-Rihletü't-Tarabluşiyye

el-Bûrînî'nin *el-Menâzilü'l-Ünsiyye fî'r-Rihleti't-Tarabluşiyye* olarak adlandırdığı⁶¹ ve Dimeşk'ten yola çıkarak Trablusü's-Şâm'a yaptığı geziyle ilgili olarak izlenimlerini anlattığı eseridir. Ancak ne var ki bu eser günümüze kadar gelememiş, hâlâ kayıplar listesinde yerini korumaktadır.

2.8 er-Rihletü'l-Hicâziyye

el-Bûrînî, bu eserinde Dimeşk'ten yola çıkarak hac farızasını eda etmek gayesiyle mukaddes diyarlara 1020 yılında yaptığı seyahatiyle ilgili olarak izlenimlerini manzum olarak aktarmaktadır. Bu kaside *Terâcimü'l-A'yân*'ın tahkik edilme-yen mahtut kısmında eksiksiz olarak mevcuttur.⁶²

⁵⁸ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51.

⁵⁹ Kâtip Çelebî (Hacı Halîfe), *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1982, II, 1370.

⁶⁰ el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, II, 29.

⁶¹ Age, II, 340.

⁶² Age, v. 195-196.

2.9. Hâşiyetün 'alâ Envârî't-Tenzîl li'l-Beydâvî⁶³

el-Beydâvî'nin tefsirine yaptığı haşiyedir.

2.10. el-Mübâhesâtü'd-Dekîka ve'r-Riyâdu'l-Enîka⁶⁴

2.11. Müntehabât⁶⁵

Mütenebbî, eş-Şâbbü'z-Zarîf, eş-Şerîfü'r-Radî, Ebû Temmâm ve daha başka şair ve ediplerin şiir ve nesir seçkisinin yer aldığı bir eserdir. Bu eser günümüzde halen yazma olarak mevcut olup bir nüshası III, 354 numarayla Kahire(2)'de bulunmaktadır.

2.5. Risaleler⁶⁶

el-Muhibbî, el-Bûrînî'nin farklı konularda yazılmış birçok risalesinin olduğunu zikretmektedir.⁶⁷

3. MERSİYELERİ

Mersiye, şairlerin yakınlarını veya dost ve ahbablarından birini kaybettiklerinde onlarla ilgili üzüntü ve duygularını ifade eden bir sanat dalıdır.

Her milletin mersiyeleri vardır. Araplar da mersiyeyle dair büyük bir kültüre sahip milletlerdendir. Nedb, te'bîn ve 'Azâ' olmak üzere üç bölümü bulunmaktadır. Birincisi; ölüm acısını yüreklerinde hisseden aile, akraba, eş ve dostların bu hazine olay karşısında ağlamasıdır. Şair de bu acıyı hisseder ve üzülür. Öyle ki, korkunç bir şokla derinden kalbinde hisseder bunu. Çünkü kader, ailesinden veya eş ve dostlarından birini elinden almıştır. Te'bîn ise ölen kimsenin güzel taraflarının ortaya çıkarılarak övülmesidir. Mersiyenin üçüncü türü olan 'Azâ' ise, herkesin bir gün mutlaka tadıp kaçmanın mümkün olmadığı ölüm hakikati karşısında teselli bulup sabretmektir.⁶⁸

Medih, ihvâniyyât, gazel, mersiye, tasvir, hiciv gibi bilinen şiir türlerinde de şiirleri olan el-Bûrînî, şiir divanında büyük bir yer verdiği mersiye alanında on bir kaside yazmıştır. Bunlardan mersiyelerinin genel özelliklerini güzel bir şekilde yansıttığına inandığımız yedi uzun kasideyi üzerinde durulmuştur. el-Bûrînî, üzüntü ve duygularını ifade ettiği mersiyelerini ailesine, hocalarına, dost ve ahbablarına hasretmiştir.

⁶³ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51.

⁶⁴ Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman b. el-Gazzî, *age*, I, 319. Muhakkikin dipnotunda zikredilmiştir.

⁶⁵ Muhammed Mutî el-Hâfiz-Nizâr Abaza, *'Ulemâü Dimeşk ve A'yânühâ fi'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer el-Hicrî*, I. bs., Dimeşk, 2000, I, 308; *GALS*, II, 401.

⁶⁶ el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser*, II, 51.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî, *age*, I, 126-135.

⁶⁸ Şevkî Dayf, *er-Risa'*, Kahire, Tsz., s. 5, 54, 86.

3.1. Annesine Yazdığı Mersiye

Anne, bir kişinin dünyasında var olan en değerli varlıklardan birisidir. Doğal olarak el-Bûrînî'nin de annesine karşı sonsuz bir sevgisi vardı. Annesinin ölümüyle hayatında büyük bir boşluk oluşan şair, 993/1585 yılında ölen annesi için irticalen yirmi üç beyitten oluşan bir mersiye⁶⁹ yazmıştır. Şiirinde annesini kaybetmenin vermiş olduğu üzüntüyle ona karşı en içten ve samimi duygularını olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır.

Mersiyelerde genel olarak sonda zikredilen kabrin sulanması dileğini, el-Bûrînî, mersiyesine giriş yapmıştır. Şair, Allah'tan annesinin kabrinin sulanmasını temenni ederek alışılmışın dışında bir başlangıç yapmıştır:⁷⁰

سقى الله قبراً في دِمَشقَ تَصَمَّنَتْ جَنَادِلُهُ شَخْصاً عَزِيزاً مُكْرَماً

“Allah, Dimesşk'te yatan aziz ve yüce bir şahsın taşlarla kaplı kabrini sulasın.”

Şair, annesinin bu dünyadaki en değerli varlığı olduğunu, kendi gözlerinden bile daha kıymetli olduğuna vurguda bulunarak zor da olsa ölüm gerçeğini kabullenmekten başka bir çaresi bulunmadığını ifade etmektedir:⁷¹

سَمَحْتُ عَلَى رَغْمِي بِإِيدَاعِهِ الثَّرَى وَقَدْ كَانَ عِنْدِي مِنْ عُيُونِي أَكْرَمًا

“Kendime rağmen onun toprağa verilmesine müsaade ettim. O benim için gözlerimden daha değerliydi.”

Burada dikkati çeken bir husus; şairin ölen kişinin annesi olmasına rağmen kullandığı zamirin müzekker olmasıdır. Şair, muhtemelen bu mersiyesini yukarıda da ifade ettiğimiz gibi irticalen söylemesinden dolayı böyle bir hataya düşmüş olabilir.

Şair mersiyesinin başka bir bölümünde annesini ne kadar çok sevdiğini, ona ne kadar yürekten bağlı olduğunu, metanetli olmaya çalışsa da yüreğindeki korun buna izin vermediğini anlattıktan sonra ayrılık olayının bir realite olduğunu, insanoğlunun istese de istemese de bunu er geç kabul etmesi gerektiğini dillendirmektedir:⁷²

أَكْفَيْفُ مِنْ عَرَبِ الدُّمُوعِ تَسْتُرًا وَيَأْبَى هَيْبٌ فِي فُؤَادِي تَكْتُمًا

فِيَا أُمَّتَا إِنْ كُنْتَ أُمْسَيْتِ فِي الثَّرَى فَمَا كَانَ حَيٌّ فِي الْأَنَامِ لِيَسْلَمًا

وَيَا أُمَّتَا مَنْ سُرَّ بِالْعَيْشِ بُرْهَةً فَلَا بُدَّ بِالْأَحْزَانِ أَنْ يَتَأَلَّمَا

وَيَا أُمَّتَا مَا كُلُّ جَمْعٍ بِسَالِمٍ مِنَ الدَّهْرِ فَالتَفْرِيقُ أَصْحَى مُحْتَمًا

⁶⁹ el-Bûrînî, *Dîvânü'l-Bûrînî*, s. 303.

⁷⁰ Ae, II, 304.

⁷¹ Ae, II, 304.

⁷² Ae, II, 304.

"Üzüntümü gizlemek için gözyaşı kanallarını siliyorum. Ne var ki, yüreğimdeki ateş izin vermiyor bunu gizlemeye.

Anneciğim, sen toprakta olduktan sonra yaşayan hiçbir insan esenlik içinde olamaz ki.

Anneciğim, kim anlık da olsa yaşamla sevinirse akabinde, onun üzüntülere gark olarak acı çekmesi gerekir.

Anneciğim, hiç kimse zamandan korunamaz. Aynlık ise artık kaçınılmaz oldu."

el-Bûrî'nî, annesinin yeniden aralarına dönmesi için gereken her şeyi yapmaya hazır olduğunu, hatta bunun için sürekli olarak gözyaşlarını akıtılabileceğini ifade ettikten sonra maalesef bunun mümkün olamayacağını, bu acı hakikat karşısında sabır dışında başka bir seçeneklerinin bulunmadığını ve bunun daha erdemli bir hareket olacağını derin bir üzüntü içinde dile getirmektedir:⁷³

وَيَا أُمَّتَا لَوْ يُرْجَعُ الدَّمْعُ ذَاهِبًا لَفَرَّقْتُ شَمْلًا مِنْ دُمُوعِي تَنْظِيمًا
وَرَوَيْتُ مِنْ دَمْعِي الثَّرَى بَدَلَ الْحَيَا وَلَكِنْ رَأَيْتُ الصَّبْرَ أَوْلَى وَأَخْزَمًا

"Anneciğim, şayet gözyaşı gideni geri getirseydi yan yana dizilen gözyaşlanımı parçalara ayırırdım.

Toprağı yağmur yerine gözyaşımın sularım. Ancak gördüm ki, sabretmek daha iyi ve daha basiretli bir şeydir."

Daha sonra şairimiz bu acı gerçek karşısında kendisini, bu dünyanın daimi bir ikamet yeri olmadığını Cürhüm ve Cedîs gibi geçmişte meşhur olan kabilelerin bile yok olup gittiğine işaret ederek kendisini teselli etmeye çalışmaktadır:⁷⁴

فَمَا هَذِهِ الدُّنْيَا بَدَارِ إِقَامَةٍ وَكَيْفَ وَقَدْ أَفْنَتْ جَدَيْسًا وَجُرْهُمًا
نَفَثْتُ عَلَى لَوْحِ الْحِجَى سَطْرَ عَدْرِهَا وَصِرْتُ لِمَا تُنْصِيهِ فِي مُسَلَّمًا

"Bu dünya ikamet yeri değildir. Cürhüm ve Cedîs gibi kabileleri de yok eden bu dünya nasıl ikamet yeri olsun ki?

Akıl levhasına onun vefasızlığını telâffuz ettim ve beni maruz bıraktığı şeylere de teslim oldum."

Şair, mersiyesinin sonunda ölüm hakikati karşısında metanetini muhafaza eden bir kişi olarak annesine Allah'ın selâmını gönderdiğini belirtmektedir:⁷⁵

عَلَيْهَا سَلَامٌ مِنَ اللَّهِ مِنْ عِنْدِ صَابِرٍ أَطَاعَ لِأَحْكَامِ اللَّيَالِي وَأَسْلَمًا

⁷³ Ae, II, 304.

⁷⁴ Ae, II, 304-305.

⁷⁵ Ae, II 305.

“Gecelerin kanununa uyup teslim olan sabırlı bir kimse tarafından gönderilen Allah'ın selâmı onun üzerine olsun.”

3.2. Hocası 'İmâdüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hanefî'ye Yazdığı Mersiye

el-Bûrînî, yetişmesinde katkısı bulunan hocalarından 986/1578 yılında vefat eden 'İmâdüddîn el-Hanefî'ye otuz sekiz beyitten oluşan bir mersiye⁷⁶ yazmıştır.

Şairimiz bu mersiyesinde hocasına saygısının bir ifadesi olarak ona övgüler dizmektedir. Onu ilim deryası olarak nitelendirmekte, ilmî bakımdan ne kadar üstün meziyetlere sahip olduğunu ifade etmektedir:⁷⁷

رَاعَكَ الْبَيْنُ يَا زَمَانَ الْفَسَادِ كَيْفَ أَوْهَيْتَ رُكْنَ ذَاكَ الْعِبَادِ
كَيْفَ يُغْنِي التُّرَابُ بَحْرَ عُلُومٍ كَيْفَ يَعْلُو الثَّرَى عَلَى الْأَطْوَادِ

“Ey kötü zaman! Aynlık seni korkuttu, nasıl da o yapının direğini (yüce şahsiyeti) zayıflattın!

İlim deryasını toprak nasıl gizler? O toprak yüce dağların üstüne nasıl çıkar?”

el-Bûrînî, devamında onun ölümüyle sadece bedeninin değil, aynı zamanda onunla birlikte ilmin, doğruluk ve takvanın da gittiğini, onun gibi birinin bu dünyaya bir daha gelebileceğini sanmadığını söylemektedir:⁷⁸

مَا مَضَى شَخْصُهُ وَحِيداً وَلَكِنْ سَارَ بِالْعِلْمِ وَالتَّقَى وَالرَّشَادِ
أَنْتَ تَحْتَ الثَّرَى دُفِنْتَ وَحِيداً وَمُرَادِي لَوْ كُنْتُ وَسَطَ فُؤَادِي
مَا أَظُنُّ الزَّمَانَ يَأْتِي بِنَانٍ لَكَ يَوْماً يَا وَاحِدَ الْأَحَادِ

“Sadece kendisi bedenî olarak değil, aynı zamanda ilim, takva ve doğruluk da onunla beraber gitti.

Sen toprağın altına yalnız olarak gömüldün, oysa kalbimin tam orta yerinde olmanı arzularım.

Zamanın senin gibi bir ikinci şahsiyeti getireceğini sanmıyorum ey yegâne şahsiyet!”

el-Bûrînî, sadece kendisinin değil aynı zaman da hocasının hemhâl olduğu kitapların da onun arkasından ağladığına işaret ederek onun ölümüyle herkesi derin bir üzüntüye gark ettiğini dile getirmektedir:⁷⁹

⁷⁶ Ae, II, 394.

⁷⁷ Ae, II, 394.

⁷⁸ Ae, II, 394.

⁷⁹ Ae, II, 394.

عَلِمْتَ فَقَدْكَ الطُّرُوسُ لِهَذَا لَبَسْتَ لِلحِدَادِ نَوْبَ السَّوَادِ

"Kitaplar seni kaybettiklerini anladılar ve bundan dolayı da matem için siyaha büründüler."

el-Bûrî'nî, hocasının vefatının yüreğine bir kor düşürdüğünü, onun için dökmekte olduğu gözyaşlarının bile onu söndürmekten aciz kaldığını belirterek hissettiği acının ne kadar derin olduğunu göstermektedir.⁸⁰

إِن فِي مُهَجَّتِي لَفَقْدِكَ نَارًا لَيْسَ تَبْدُو كَمِثْلِ نَارِ الزَّنَادِ
عَجَبًا لَيْسَ تَنْطَفِي نَارُ قَلْبِي مِنْ دُمُوعِ مَيِّ سَوَارِ عَوَادِ
أَنْتَ فِي جَنَّةِ الْإِلَهِ مُقِيمٌ وَبِقَلْبِي نَارٌ غَلَّتْ فِي اتِّقَادِ

"Seni yitirdiğimden dolayı yüreğime çakmak ateşine benzemeyen bir ateş düştü.

Hayret! Sabah yağmuru gibi dökülen gözyaşlarımla bile yüreğimdeki ateş sönmüyor.

Sen, kalbimde yanan bir ateş olarak, Allah'ın cennetinde ikamet ediyorsun."

Şairimiz kasidesinin başka bir yerinde onun halen hayatta olmasını dilediğini, ancak bunun Allah'ın bir emri olduğunu ifade ederek teslimiyetçi bir yaklaşım sergilemektedir.⁸¹

كُنْتُ أَرْجُو لَكَ الْبَقَاءَ وَلَكِنْ قَدْ أَرَادَ الْإِلَهِ عَيْرَ مُرَادِي

"Senin kalmanı isterdim ancak Allah benim maksadımın aksini istedi."

el-Bûrî'nî, mersiyesinin sonunda büyük bir zatın aralarından ayrıldığına değinerek üzüntüsünün güzel sıfatları oluşundan dolayı olduğunu ve mezarının sulanması dileğini belirtmektedir.⁸²

غَابَ عَنْ رَبِّكَ الْأَيْسِ عِمَادٌ فَالْبَسِي بَعْدَهُ ثِيَابَ الحِدَادِ
هَتَفِي نَفْسِي عَلَى تَقِيٍّ كَامِلٍ فَاضِلٍ كَرِيمٍ جَوَادِ
فَسَقَى بُقْعَةً بِهَا الْعِلْمُ وَالْدَيْدِ مِنْ وَبَذَلَ النُّوَالِ صَوْبَ الْعِهَادِ

"Senin güzel evin temel taşı yok oldu. Artık giyin bundan sonra matem elbisesini.

Üzüntüm; takvalı, kâmil, faziletli, kerim ve cömert birine.

İlim, din, iyilik ve henüz yağan yağmurlar sulasın onun mekânını."

⁸⁰ Ae, II, 394-495.

⁸¹ Ae, II, 395.

⁸² Ae, II, 395-396.

el-Bûrînî'nin, burada hocasının taşıdığı vasıflara uygun bir mersiye yazdığını görüyoruz. Bu zatın, şairimiz ve daha birçok kişinin ilmî hayatında emeği olan bir şahsiyet olduğunu daha önce zikretmiştik. Şair, bu bakımdan onun konumuna uygun olarak daha çok ilmî özellikleri üzerinde durmuş ve asıl bu yönleriyle kendisini acılara duçar kıldığını söylemek istemektedir.

3.3. Emir Ali b. Seyfa'ya Yazdığı Mersiye

el-Bûrînî'nin mersiyelerini hasrettiği kişilerden biri de Emir Ali b. Seyfa'dır.⁸³ 1009/1600 yılında Beyrut yakınlarında bir savaşta öldürülen İbn Seyfa'yla el-Bûrînî arasında bir dostluk bağı bulunmaktaydı. Onun öldürülmesiyle son derece müteessir olan şairimiz duygularını övgüyle ağıt karışık olmak üzere altmış beş beyitten oluşan oldukça uzun soluklu bir mersiye yazmıştır.

el-Bûrînî, mersiyesine ağıtların olmazsa olmazlarından olan gözyaşlarıyla başlayarak akıtılan bu gözyaşlarından dolayı kınanmaması gerektiğini ve bunun göğüslere şifa olduğunu belirtmektedir.⁸⁴

أَيُّهَا الطَّرْفُ جُدْ بِدَمْعِ عَزِيرٍ لَقَيْتِلِ تَوَى بَارِضِ عَزِيرٍ
أَيُّهَا الطَّرْفُ لَا تَمَلَّ بِكَاءٍ لِفِرَاقِ الْأَمِيرِ نَجْلِ الْأَمِيرِ
لَا تَلْمُ مُقَلَّتِي عَلَى الدَّمْعِ إِنِّي أَجِدُ الدَّمْعَ شَافِيًا لِلصُّدُورِ

"Ey göz, verimli bir toprakta yatan bir ölü için boşansın bolca gözyaşlann.

Ey göz, emir oğlu emirin ayrılığından dolayı ağlamaktan bıkm.

Gözyaşı akıttığından dolayı gözümü kınama! Çünkü ben gözyaşını sadra şifa görüyorum."

el-Bûrînî, daha sonra onu kişiliğine uygun bir şekilde överek onun ne denli cesur ve kahraman olduğuna atıfta bulunuyor:⁸⁵

كَانَ يَرْتَاخُ فِي الْحُرُوبِ بِصَدْرٍ لَمْ يَضِقْ وَالرِّمَاحُ فَوْقَ النَّحُورِ
كُنْتُ لِلْجَيْشِ حَامِيًا وَعِمَادًا كُنْتُ جَبْرًا لِكُلِّ قَلْبٍ كَسِيرٍ

"Mızraklar boyunlarda gezindiği bir halde savaşlarda gönlü rahattı.

Ordunun koruyucusu ve bel kemiğiydin, kınlan her kalbin de şifaasıydın."

el-Bûrînî, daha sonra tarihte nam salan Kısra ve Dârâlara değinerek bu dünyanın onlara yâr olmadığını, bundan sonra da hiç kimseye yâr olmayacağını,

⁸³ Emir Ali b. Seyfa et-Trablusî (Ö: 1009/1600): Trablusşam'da hüküm süren emirlerden biri olup ilme, edebiyata önem veren bir hanedana mensuptu. Emir Ali b. Seyfa, Şuf ve Sayda Emiri Fahrüddin b. Ma'an ile aralarında vuku bulan bir savaşta Beyrut yakınlarında bir yerde öldürüldü. Bkz. el-Bûrînî, *Terâcimü'l-A'yân*, v. 244; el-Bûrînî, *Divânü'l-Bûrînî*, s. 341-342.

⁸⁴ el-Bûrînî, *Divânü'l-Bûrînî*, II, 342.

⁸⁵ Ae, II, 343.

er geç her insanın ölümü tadacağı gerçeğine vurguda bulunmaktadır. Sanki şair burada, dünyanın çok büyüülecek veya bel bağlanılacak bir mekân olmadığını, insanların sadece kısa süreliğine zaman geçirecekleri bir yer olarak algılanması gerektiğini anlatmak istiyor.⁸⁶

أصبحوا في القبور بعد القصور	أين من كان قبل كِسرى ودارا
مُشْرِقٍ قد علا على الخابور	أين من كان مُشْرِقاً فوق حصن
فيه ماضياتُ العصور فعلت	أين كِسرى أبو الملوك وماذا
هل ترى سالمًا بدارِ العُرور	هكذا هكذا الزمانُ فقل لي:
كلُّ جسمٍ مَصِيرُهُ لِلْقُبُورِ	كُلُّ عالٍ مألٌه لا سِتْفالٍ
فَهُوَ لا شَكَّ راجِعٌ للذُّثورِ	كُلُّ بيتٍ وإن تمهدَّ صنْعاً

"Dârâ ve Kısrd'dan öncekiler nerede? Onların hepsi saraylardan sonra kabirlere yerleştiler.

Habur'un üzerinden yükselen aydınlık bir kalenin üstünden bakan kimse nerede?

Krallann babası Kısrd nerede? Geçmiş asırlar ona ne yaptı?

İşte zaman böyle! Böyle! Söyle şimdi bana: Dünyada sağ kalan bir kişi görüyor musun?

Her yükselenin sonu iniştir. (Her çıkışın bir inişi vardır). Her bedeninin varacağı son yer ise kabirdir.

Her ev, yapımı mükemmel eksiksiz olsa da kuşku yok ki, sonunda yok olmaya maruz kalacaktır."

el-Bûrî'nî, ölüm gerçeğine değindikten sonra kendisini yüreğinden vuran bu acı gerçek karşısında sabretmekten başka bir çaresi bulunmadığını ifade ettikten sonra onun ne kadar güzel bir ahlâka sahip yüce bir zat olduğunu mübalağalı bir şekilde belirtmektedir.⁸⁷

واضطرباً لِسَاكِنِ فِي الثُّغُورِ	صَيْتُهُ فِي الْعِرَاقِ يُوقِعُ رُعباً
بِعَوَالِي الرِّمَاحِ مِنْ غَيْرِ سُورِ	وَلَقَدْ كَانَ حَامِياً لِلرِّعَايَا
فَجَزَيْلُ الثَّوَابِ حَظُّ الصَّبُورِ	يَا أَمِيرَ الزَّمَانِ بِاللَّهِ صَبْرًا
نَاعِمَ الْبَالِ بَيْنَ وَلَدٍ وَحُورِ	إِنَّهُ فِي الْجِنَانِ أَمْسَى مُقْبِياً

⁸⁶ Ae, II, 344-346.

⁸⁷ Ae, II, 346-347.

"İrak'taki ünü sınır boylannda oturanlara korku verir, heyecana düşürdü.
O, etrafı çevrili olmayan uçlan yüksek mızraklarla tebaanın koruyucusuydu.
Ey zamanın emiri! Allah('a tevekkül) ile sabret, çokça sabredenin sevabı
boldur.

O, şimdi vildanlar ve hûriler arasında cennetlerde rahat ve huzur içerisinde
oturuyor."

el-Bûrînî, mersiyesinin sonunda da alışlageldiği üzere dostu İbn Seyfa'nın
kabrinin sulanması temennisinde bulunarak ona selâm göndermektedir.⁸⁸

فَسَقَى اللهُ قَبْرَهُ كُلَّ وَقْتٍ
وَسَلَامٌ عَلَى صَرِيحِ عَلِيٍّ
صَادَقَ الْعَهْدِ مِنْ شَرَابِ النَّمِيرِ
فِي الْعَشَايَا يَزُورُهُ وَالْبَكُورُ

"Allah, her daim doğru sözlü olan emirin kabrini sulasın tatlı suyla.

Sabah akşam ziyaret edilen Ali'nin kabrine selâm olsun."

el-Bûrînî'nin, bu mersiyesini, dostunun daha çok savaşlarda boy gösteren
bir şahsiyet olması hasebiyle kahramanlık, cesaret, kılıçlar, mızraklar, adalet,
hamilik gibi sıfatlarla sahip olduğu meziyetlere ve icra ettiği eylemlere uygun bir
üslûpla kaleme aldığı müşahede etmekteyiz.

3.4. Ebu'l-Fadl Muhammed b. Berekât'a Yazdığı Mersiye

el-Bûrînî, 1008/1599 yılında vefat eden mutasavvıf kişiliğiyle bilinen Ebu'l-
Fadl Muhammed b. Berekât⁸⁹ için de onunla ilgili duygularını yansıtan bir mersiye
yazmıştır.

Otuz sekiz beyitten oluşan bu mersiyede şairimiz, ölen kişinin taşıdığı
meziyetlere göre kasidesini şekillendirmiştir. Nitekim el-Bûrînî, onun güzel
ahlâkından, iyiliklerinden, faziletinden, ahiretine daha önce ruhuyla gittiğinden
bahsederek maddî değerlere önem vermeyen bir insan olduğunu açıkça ortaya
koymaktadır.⁹⁰

SÜİFD / 24
162

هُوَ الْمُؤَصِّلِيُّ الْكَامِلُ الْمَاجِدُ الَّذِي
تَنَزَّهَ عَنْ دُنْيَاهُ مِيلاً لِتَحْتِهَا
عَدَا وَارِثَ الْمَعْرُوفِ عَنْ كَرَمِ الْأَهْلِ
تَرَحَّلَ عَنْ دَارِ الْعَرُورِ بِلَا رَحْلِ
وَسَارَ إِلَى أَخْرَاهِ بِالرُّوحِ مِنْ قَبْلِ
لَقَدْ كَانَ فِي دُنْيَاهُ بِالْجَسْمِ وَحَدَهُ
عَلَى فَضْلِهِ فَاسْأَلْ إِذَا كُنْتَ ذَا عَقْلِ
لَقَدْ وَقَعَ الْإِجْمَاعُ مِنْ كُلِّ نَاطِقٍ
وَكَانَ مَدَى الْأَيَّامِ أَجْوَدَ مِنْ وَبْلِ
شَهِدْنَاهُ طَوْلَ الدَّهْرِ فِي الْخَيْرِ سَابِقاً

⁸⁸ Ae, II, 347.

⁸⁹ Ae, II, 494.

⁹⁰ Ae, II, 494-495.

“O, hayır ehlinin yerine iyilik varisi olup kâmil, şerefli bir zat olan Musulludur. Dünyasından sıyrılarak altına meyletti, ayrıldı bu âlemde eşyasız (azıksız) olarak.

Dünyasında sadece maddî varlığıyla bulunuyordu, yürümüştü oysa daha önce ahiretine ruhuyla.

Bütün insanlar onun faziletli bir kimse olduğu konusunda ittifak etmiştir, sor istersen şayet aklın varsa.

Yaşamı boyunca hayırda öncü olduğuna şahit olduk. Yağmurdan da cömertti.”

Bu mersiye'nin diğer mersiye'lere nazaran, farklı bir yapıda yazıldığı görülecektir. el-Bûrî'nî, burada diğer mersiye'lerinde olduğu gibi ölen kimsenin arkasından gözyaşlarını akıtmamakta, onun yerinde olmayı arzulamamakta, ölüm gerçeği ile ilgili konulara girmemektedir. Ayrıca buna ek olarak, şair, ağıt yaktığı kimsenin kabrinin sulanması dileğini zikretmemekte, mersiyesini selâm ve dua ile bitirmemek suretiyle farklı bir yol izlemektedir. Şairimizin kasidesinin bu haliyle, daha ziyade övgü konulu bir kasideyi andırdığı açıkça görülmektedir.

3.5. İbnü'l-Hâre İçin Yazdığı Mersiye

el-Bûrî'nî, İbnü'l-Hâre lâkabıyla bilinen Mahmûd b. Ali adında on sekiz yaşında genç bir delikanlının vefatı nedeniyle iki mersiye yazmıştır. On sekiz beyitten oluşan birinci mersiyesini müteveffanın hemen akabinde irticalen söylemiştir. Bûrî'nî, bu mersiyesinde içten samimi duygularla, müteveffayı her hatırlayışında yaşadığı yerlerin yokluğuyla kurumakta olduğunu, uykusuz kalıp ağladığını, genç yaşına rağmen olgun bir kişiliğe sahip olduğunu beyan ettikten sonra hiç kimsenin ölüm hakikati karşısında duramayacağını, bu durumun kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:⁹¹

بأنك تُحجَّبُ عن ناظري

متى كان يُحطَّرُ في خاطري

فليس لها اليوم من عامرٍ

رُبوعك مذ غبتَ قد أفقرتُ

تنبَّهَ لمتَّحِبِّ ساهِرٍ

ويا نائما في فراشِ الثرى

ولا كنتَ تُعْرِضُ عن زائرٍ

وما كنتَ تُعْغِلُ عن سائلٍ

وما حيلةُ المرءِ في القاهرِ

ولكنَّ حكمَ الردى قاهرٌ

وإن جئتَ في الزمنِ الآخِرِ

كإلَّا فاق على من مضى

“Ne zaman aklıma gelirse gözümün önünden gittiğin,

⁹¹ Ae, II, 373.

Senin ayrılmadan itibaren, evlerin harabeye döndü, şu anda da onlar
şenlendiren birileri yok.

Ey toprakta yatan kimse, dikkat et! (Kulak ver) uykusuz kalıp ağlayan birine.

Talebi olandan gafil olmazdın, ziyaretçinden de yüz çevirmezdin.

Ne var ki ölüm gerçeği zordur, bu gerçek karşısında insan ne yapabilir ki!

Olgunluğun geçmiştekileri geçti, gelsen de ahir zamanda.”

el-Bûrînî, İbnü'l-Hâre'nin vefatının üçüncü gününde kaleme aldığı otuz
sekiz beyitten oluşan mersiyesinde onu mübalağalı bir şekilde, geceyi aydınlatan
şimşek ve yıldızlara benzeterek, ayın dahi o varken görünmekten sakındığını
belirttikten sonra tarihe göndermede bulunarak Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen
büyücü Hârût⁹²un bile onunla konuşamayacağını ifade etmektedir.⁹³

وَلَا لِظِلَامِ اللَّيْلِ مَذْغَبَتَ أَنْجُمٍ	رَحَلْتَ فَلَا بَرَقَ أَشْيِيمُ ضِيَاءُهُ
فَبَدُرُ الدَّجَى يَخْفِي حَيَاءً وَيَكْتُمُ	فَوَاهَا عَلَى وَجْهِ إِذَا لَاحَ مُشْرِقًا
فَهَا لِلْعُقُودِ الْمُثْمَنَاتِ تَنْظَمُ	وَوَاهَا عَلَى نَعْرِ إِذَا لَاحَ دُرَّهُ
فَهَلْ كَانَ هَارُوتُ بِهِ يَتَكَلَّمُ	وَوَاهَا لِلْفِظِّ يَسْحَرُ الْعَقْلَ دُرَّهُ

“Göçtün, ayrıldığından beri ne bir şimşegin parlmasını ne de gecenin
karanlığından dolayı yıldızları görüyorum.

*Yazık oldu o yüz! Parlak olarak doğduğu vakit, karanlığın ayı utancından
gizlenir ve saklanır.*

*Yazık oldu o ağza! İnci (gibi dişleri) parladığı vakit sekizli gerdanlığın
dizilmesine gerek yok.*

Yazık oldu o söze! Bereketi akli büyülerdi! Hârût böyle konuşabilir miydi?”

el-Bûrînî, kasidesinin bir başka bölümünde de, canı olarak nitelendirip fizikî
ve ahlâkî bakımdan mükemmel gördüğü ve bir eşinin daha bulunmadığını
söylediği zata ölümün kıydığını, bunun kabul edilmesi gereken bir vakıa olduğunu
açıkça ifade etmektedir.⁹⁴

شَبِيهُ بِهَذَا الْعَصْرِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ	تَكَمَّلَ فِي خَلْقِي وَخُلِقْتُ فِيهَا لَهُ
فَمَا كَانَ حَيًّا فِي الْبَرِيَّةِ يَسْلَمُ	أَمْحَمُودًا يَا رُوحِي لِئِنَّ غَالِكَ الرَّدَى
لَأَنَّكَ فَردٌ مَا لَدَاتِكَ تَوَأَّمُ	تَحَدَّثَ كُلُّ النَّاسِ أَنَّكَ ذَاهِبٌ
لِكُلِّ بِنَاءٍ فِي الدِّيَارِ يَهْدُمُ	لِكُلِّ رِفَاقٍ فِي الزَّمَانِ تَفْرُقُ

⁹² Bkz. Bakara suresi, 102. ayet.

⁹³ el-Bûrînî, *Dîvânü'l-Bûrînî*, II, 374-375.

⁹⁴ Ae, II, 375-376.

"Yaratılış ve ahlâk bakımından mükemmeldi, Allah daha iyi bilir ya! Onun bir benzeri bu asırda yoktu.

Ey Mahmûd! Canım! Ölüm seni alıp gittiye, zaten hiçbir canlı bundan kaçamaz.

Bütün insanlar senin gidişini konuşuyorlar. Çünkü sen teksin, senin ikizin de yok.

Zaman içinde her arkadaşın bir aylık vakti vardır, bu dünyada her binanın yok olacağı gibi."

el-Bûrî'nî, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Berekât'a yazdığı mersiyesinde olduğu gibi burada da müteveffanın arkasından gözyaşlarını akıtmamakta, onun yerinde olmayı arzulayan ifadeler kullanmamaktadır. Ayrıca şair, ağıt yaktığı kimsenin kabrinin sulanması temennisini dile getirmemekte, mersiyesini selâm ve dua ile da sonlandırmamaktadır. Şairimizin bu kasidesi de ağıttan ziyade, bir övgü kasidesini andırmaktadır.

3.6. Dimeş'kin İleri Gelenlerinden Birisinin Oğluna Yazdığı Mersiye

el-Bûrî'nî, on yedi beyitten oluşan başka bir mersiyesinde de Dimeş'kin ileri gelenlerinden birisinin oğlu için taziyede bulunmaktadır.

el-Bûrî'nî, bu mersiyesinde müteveffanın faziletinden, takvasından bahsederek onun kendisinin ayrılmaz bir dostu olduğunu, birtakım bela ve musibetlere maruz kalmasından dolayı bunaldığını, sonrasında da ilahi nurla aydınlandığını belirttiği kabrini Allah'ın sulamasını talep etmektedir.⁹⁵

وَيَا وَاحِدًا مَا كَانَ لِي غَيْرَ شَخْصِهِ	بِحَقِّكَ هَلْ بَعْدَ التَّفَرُّقِ مُلْتَقَى
لَقَدْ كَانَ عَيْشِي بِاقْتِرَابِكَ صَافِيًا	فَكَدَّرَهُ صَرْفُ الزَّمَانِ وَرَقَّاقَا
وَحَقِّكَ لَا فَارَقْتُ حُزْنِي وَلَوْ عَتِي	إِلَى أَنْ تَرَكَ الْعَيْنُ فِي مَنْزِلِ الْبَقَا
وَيَا كَامِلًا مِنْ قَبْلِ وَقْتِ كِمَالِهِ	وَيَا لَا بَسَاءَ تَوَبَّ الْفَضَائِلِ وَالْتَقَى
رَحَلْتَ عَنِ الْأَصْحَابِ وَالْأَهْلِ يَا سَيِّدِي	وَجَاوَرْتَ قَبْرًا فِي الْمَهَامِهِ ضَيِّقًا
سَقَاهَ إِذَا صَانَتْ عَيْونِي دَموعَهَا	وَبِالرَّغْمِ مِنْ أَنْ أَقُولَ لَهُ سَقَى
وَلَا زَالَ رَحْبًا مُدَّةَ الدَّهْرِ قَبْرُهُ	وَلَا انْفَكَ بِالنُّورِ الْإِلَهِيِّ مُشْرِقًا

"Ey tek olan kişi! Ondan başka benim kimsem olmadı. Gerçekten ayrılıktan sonra vuslat var mı?

Sana yakinken yaşantım güzeldi. Ancak zamanın felâketleri onu bulandırıp zayıflattı.

⁹⁵ Ae, II, 483.

Sana yemin olsun! Gözlerim seni ebedî mekânda görene kadar üzüntü ve acımdan ayrılmayayım.

Ey kemal vakti gelmeden önce kâmil olan kimse! Ey takva ve fazilet elbisesini giyinen kimse!

Efendim! Dostlardan ve aileden ayrıldın, kurak ve susuz bir toprakta bulunan dar bir kabre komşu oldun.

Allah onun kabrini sulasin, ona sulamasını söylememe rağmen gözlerim gözyaşlarını korusa da.

Kabri, zaman durdukça ferah ve ilâhî nurla aydınlık olsun.”

3.7. Dimeşk'in İleri Gelenlerinden Birisi İçin Yazdığı Taziyesi

el-Bûrînî, elli iki beyitten oluşan başka bir mersiyesinde de kim olduğunu belirleyemediğimiz Dimeşk'in ileri gelenlerinden birisi için uzun soluklu bir kaside yazmıştır.

el-Bûrînî, bu mersiyesinde müteveffayı mübalağalı bir üslûpla överek onun bu dünyada bir eşi ve benzerinin daha bulunmadığını ifade etmektedir:⁹⁶

وما الدنيا سوى خودِ غرورٍ	تَلِينُ وَلَا تَمِيلُ إِلَى الْوِصَالِ
تَمِيسُ كَأَنَّهَا غُصْنٌ تَضَيَّرُ	وَيَصْدَعُ هَوَاهُ صَمَّ الْجِبَالِ
فَلَا يَغْرُزُكَ مِنْهَا لَمَعُ بَرَقِ	فَإِنَّ بَرِيقَهُ عَيْنُ الْمُحَالِ
ومثلك علمه يهدي البرايا	ومثلك من يخلص من ضلالِ
فما في العالمين له شبيهه	وهل للشمس يوجد من مثالِ

“Dünya, aldatıcı, narin, vuslata yanaşmayan genç ve güzel bir kız gibidir.

Yumuşak bir dal gibi sallanıyor, onun verdiği korku dağlardaki sert kayalar yanyor.

Ondan yükselen şimşegin parlaklığı seni aldatmasın, onun parıltısı ulaşılmaz bir gözdür.

SÜİFD / 24

166

Senin gibi biri ilmiyle insanlara doğru yolu gösterir, senin gibi biri insanları sapkınlıktan kurtarır.

Bu dünyada onun bir benzeri yoktur, güneşin benzeri var mı ki?”

el-Bûrînî'nin, bu mersiyesinde de gözyaşı, yüreğin dağlanması, ölüm acısı ve gerçeği, kabrin sulanması dileği, selâm ve dua gibi klasik temalara yer vermeyerek farklı bir yol izlediği görülmektedir.

⁹⁶ Ae, II, 136-138.

Sonuç

el-Bûrî'nin, birkaç mersiyesi dışında genel olarak mersiyelerine, kaybettiği kimsenin kendisinde bıraktığı acıyla başladığını, daha sonra vefat eden kişinin methine geçtiğini nihayetinde de ona dua ve niyazda bulunarak Allah'ın mezarını rahmetiyle sulaması dileğiyle bitirerek klasik çizginin dışına çıkmadığını söylemek mümkündür.

Söz konusu mersiyelerde ölümle ilgili olarak el-Bûrî'nin İslâmî bir bakış açısına sahip olduğu açıkça görülmektedir. el-Bûrî, mersiyelerinde, sıkça ölüm gerçeğine dikkat çekerek herkesin er veya geç bu hakikatle yüz yüze geleceğini ve buna alışılması gerektiğini belirtmektedir. Bu yüzden şairimiz, insanların fani olan dünyaya çok fazla bağlanmamasını, nihayetinde dünyadaki konumu ne olursa olsun, tarihte hükümlanlıklarıyla nam salan Kıs râlarla Dârâlardan örnekler vererek bu dünyanın onlara da kalmadığını, herkesin mutlak surette toprakla tanışacağını vurgulamaktadır. el-Bûrî, bu bağlamda bu âlemin hiç kimseye yâr olmadığını ve olmayacağını, mal ve mülkün burada kalacağını, nice zengin ve varlıklı insanların her şeylerini bu dünyada bırakarak öbür âleme göçmek zorunda kaldıklarını sade ve akıcı bir üslûpla dile getirmektedir.

el-Bûrî, mersiyelerinde, ölüm, kader ve kâinatla ilgili kavramları kullanarak, kendisini ve dostlarını teskin ve teselli etmeye çalışmaktadır.

el-Bûrî, mersiyelerinde yukarıda arz edildiği üzere müteveffanın şahsiyetine ve kişiliğine uygun bir dil seçtiği ve bunda muvaffak olduğu görülmektedir. el-Bûrî, kaleme aldığı mersiyelerinde sade ve akıcı bir üslûp kullanmış, yapaylıktan uzak durmuş ve doğallığı tercih etmiştir. Kasidelerinde portreler dışında bir kusuru göze batmayan el-Bûrî'yi, geleneksel Arap kasidesinin yapısını iyi bir şekilde muhafaza etmeye çalışan, şekilden ziyade anlamı ön planda tutan bir şair olarak değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abdülânî en-Nâblûsî, *el-Hakikatü ve'l-Mecâz fî Rihleti Bilâdi's-Şâm ve Misre ve'l-Hicâz*, Thk: Riyâd Abdülhamîd Murâd, I. bs., Dimeşk, 1998.
- Abdülkadir Bedrân, *Münâdemetü'l-Atlâli ve Müsâmeretü'l-Hayâl*, Beyrut, 1986.
- Abdülkadir en-Nu'aymî, *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, Thk: Salâhuddîn el-Müneccid, Beyrut, 1981.
- C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, E. J. Brill, Leiden, 1938.
- C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, E. J. Brill, Leiden, 1943.
- Corcî Zeydân, *Târîhu Âdîbi'l-Lügati'l-Arabiyye*, Beyrut, 1983.
- Ekrem Hasan el-'Ulebî, *Hitatu Dimeşk*, I. bs., Dimeşk, 1989.
- el-Bûrî, *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâi'z-Zemân*, Arif Hikmet Efendi Kütüphanesi, No: 188.
- el-Bûrî, *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâi'z-Zemân*, Thk: Salâhuddîn el-Müneccid, Dimeşk, 1959.
- el-Hafacî, *Hebâyâ'z-Zevâyâ fîmâ fi'r-Ricâli mine'l-Bekâyâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, No: 2569.

- el-Hafâcî, *Reyhânetü'l-Elibba'* ve *Zehretü'l-Hayâtü'd-Dünyâ*, Thk: Muhammed Abdülfettâh el-Hulu, 1. bs., Mısır, 1967.
- el-Muhibbî, *Hulâsatü'l-Eser fi A'yâni'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer*, 3. bs., Beyrut, 1988.
- el-Murâdî, *Silku'd-Dürer fi A'yâni'l-Kami's-Sânî 'Aşer*, Thk: Ekrem Hasan el-Ulebî, Beyrut, 2001.
- Hayruddîn Ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 9. bs., Beyrut, 1990.
- İbn Şaşu, *Terâcimü Ba'di A'yâni Dimeşk*, Mür: Nahle Kalafat, Beyrut, 1886.
- İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, Thk: Abdülkâdir el-Arnaût - Muhammed el-Arnaût, 1. bs., Dâr İbn Kesîr, Dimeşk, 1993.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Beyrut, 1982.
- İsmail Paşa el-Bağdâdî, *İdâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli 'alâ Keşfi'z-Zunûn*, Beyrut, 1982.
- Kâtip Çelebî (Hacı Halîfe), *Keşfü'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Beyrut, 1982.
- Kuteybe eş-Şihâbî, *Mu'cemü Dimeşk et-Târîhî*, Dimeşk, 1999.
- Leylâ es-Sabbâğ, *Min A'lâmi'l-Fikr'i'l-Arabî fi'l-Asri'l-Osmâniyyi'l-Ewel Muhammed el-Emînü'l-Muhibbî el-Mü'erih ve Kitâbühu Hulâsatü'l-Eser fi A'yâni'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer*, Dimeşk, 1986.
- Meşhur Abdurrahman Hüseyin el-Habbâzî, *el-Hasan el-Bûrînî Edîben ve Mü'errihen ma'a Tahkîki Dîvânihî*, (Risâletü Doktora), Câmî'atü'l-Kiddîs Yûsuf, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-'Ulûmî'l-İnsâniyye, Ma'hedü'l-Âdâbî's-Şarkîyye, Beyrut, 1998.
- Muhammed b. Kennân es-Sâlihî, *el-Mürücü's-Sündüsiyyetü'l-Fesîhetü fi Tahfisi Târîhi's-Sâlihîyye*; Thk: Muhammed Ahmed Duhmân, Dimeşk, 1948.
- Muhammed b. Tûlûn, *el-Kalâidü'l-Cevheriyye fi Târîhi's-Sâlihîyye*, Thk: Muhammed Ahmed Duhmân, 2. bs., Dimeşk, 1980.
- Muhammed Edîb Al Takiyyüddîn el-Hisnî, *Müntehabâtü't-Tevârîh li Dimeşk*, 1. bs., Dimeşk, 2002.
- Muhammed Halîl el-Murâdî, *'Arfü'l-Beşâm fi Men Veliye Fetvâ Dimeşk eş-Şâm*, Thk: Muhammed Mutî el-Hâfiz-Riyâd Abdülhamîd Murâd, 2. bs., Dimeşk, 1988.
- Muhammed Kürd Ali, "Terâcimü'l-A'yân min Ebnâ'iz-Zemân", *Mecelletü'l-Mecma'ü'l-İlmîyyi'l-Arabî*, c. 3, say. 7, Dimeşk, 1923, s. 195.
- Muhammed Kürd Ali, *Hitatu's-Şâm*, 3. bs., Dimeşk, 1983.
- Muhammed Mutî el-Hâfiz, *el-Medresetü'l-Umeriyye bi Dimeşk Fedâili Mü'essisihâ Ebî 'Umer Muhammed b. Ahmed el-Makdisî es-Sâlihî*, 1. bs., Dimeşk, 2000.
- Muhammed Mutî el-Hâfiz-Nizâr Abaza, *'Ulemâü Dimeşk ve A'yânühâ fi'l-Kami'l-Hâdî 'Aşer el-Hicrî*, 1. bs., Dimeşk, 2000.
- Necmeddîn el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-Sâire bi A'yâni'l-Mie el-Âşire*, Thk: Cebrâil Süleyman Cebbûr, Dâru'l-Âfâk el-Cedîde, 2. bs., Beyrut, 1979.
- Necmüddîn el-Gazzî, *Lutfü's-Semer ve Katfü's-Semer*, Thk: Mahmûd eş-Şeyh, Dimeşk, 1981.
- Ömer Ferrûh, *Me'dlimü'l-Edebi'l-Arabî fi'l-Asri'l-Hadîs*, 1. bs., Beyrut, 1985.
- Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, 1. bs., Beyrut, 1993.
- Salâhuddîn el-Müneccid, *el-Mü'erihûn ed-Dimeşkiyyûn fi'l-Ahdi'l-Usmâni ve Âsâruhumu'l-Mahtûta*, 1. bs., Beyrut, 1964.
- Salâhuddîn el-Müneccid, *Hitatu Dimeşk*, Dimeşk, 1948.
- Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahman b. el-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm*, Thk: Seyyid Kesrevî Hasan, 1. bs., Beyrut, 1990.

ÖZET

HASAN EL-BÛRÎNÎ'NİN ŞİİRLERİNDE MERSİYE

Mehmet Mesut Ergin

Hasan el-Bûrî'nî, Osmanlı döneminde XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış Dimeşk'li tarihçi, edip ve şairlerden biridir. Dönemine siyasî, sosyal ve kültürel bakımdan ışık tutan *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâi'z-Zemân* adlı önemli biyografik eserin de müellifidir.

Bu makalede, Hasan el-Bûrî'nî'nin farklı evreleriyle hayatı, eserleri ve ölüm gerçeğinin geride bıraktığı acıyı, üzüntüyü bir nebze de olsa hafifletmek maksadıyla yakınları, dost ve ahbabları için samimi duygularla kaleme aldığı mersiyeleri, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap şiiri - Hasan el-Bûrî'nî - Biyografi - Mersiye - Osmanlı dönemi

THE ELEGY THEME IN THE POEMS OF HASAN EL-BOURÎNÎ

He is one of the historian, poet and literary man from Damascus who had lived in second half of XVI. Century and first quarter of the XVII. He is the writer of the important biographic work named *Terâcimü'l-A'yân min Ebnâi'z-Zemân* which has been showing political, social and cultural aspects of the era.

In this article, the life with its different stages his Works and elegiac poetry, which was written to relieve the pain of the relatives or friends' dead, is considered with a critical point of view.

Key Words: Arabic poem - Hasan el-Bourî'nî - Biography- elegiac poetry - The Ottoman period

الرثاء في شعر حسن البوريني

إن حسن البوريني أحد الشعراء والأدباء والمؤرخين الدمشقيين. وهو عاش في العهد العثماني في النصف الثاني من القرن السادس عشر والرابع الأول من القرن السابع عشر الميلادي. واشتهر بتأليفه «تراجم الأعيان من أبناء الزمان» الذي يلقي الضوء على عصره من النواحي السياسية، والاجتماعية، والثقافية.

إن هذا البحث يتناول حياة حسن البوريني، والآثار التي خلفها لنا مع دراسة مراثيه التي انحصرت على الأهل، والأصدقاء، تعبيرا عن تحسره الشديد نحوهم بعواطف صادقة، وذلك من خلال نظرة نقدية لها.

الكلمات المفتاح: الشعر العربي، حسن البوريني، تراجم، الرثاء، العهد العثماني.

